

Na tretji ubeseditveni ravnini pa imamo opravka z besedami, ki so v p o s r e d n e m (pre-
tvorbni) razmerju do nejezikovne dejanskosti (osebni zaimki, tvorjenke, predlogi, vez-
niki, členki). To so skladijske besedne vrste.

Beseda lajež se pomensko uresniči kot dejanje, med samostalnike pa jo lahko uvrstimo
le zaradi njene skladijske vloge. Podobno velja tudi za osebni zaimke. Z njim uresni-
čujemo skladijske funkcije, njegov pomen pa izražajo imena.

Taka zamisel o jezikovem funkcioniranju zahteva obsežne empirične raziskave. Že sedaj
pa omogoča, da začnemo polagoma rušiti statično prikazovna jezika v šoli. Spoznavanje
jezika kot procesa, ki povezuje pomen z obliko, pa ne samo omogoča, ampak tudi zahteva,
da ga spoznavamo prek neposrednih (učencevih) ubeseditvenih dejavnosti.

Literatura:

- Chomsky, N., 1965: Aspects of the Theory of Syntax, Cambridge Mass, The M.I.T. Press.
- Dular, J., 1979/80: O definicijah funkcijskih zvrsti in njihovi formalizaciji v šoli, Jezik in slovstvo, 1. XXV, š. 3, s. 80–85.
- Dular, J., Kirn, R.: Oris oblikoslovne ravnine jezikovnega sestava, DDU Univerzum, Ljubljana, 1980.
- Fillmore, C.J., 1968: The Case for Case, v Bach, Harms, eds.: Universals in Linguistic Theory, New York, s. 1–88.
- Gnamuš, O., 1980: Razvoj učencevih skladijskih zmožnosti, rokopis poročila o raziskovalni nalogi, Pedagoški in-
stitut, Ljubljana.
- Jacobs, R.A., Rosenbaum, P. S., 1973: Transformationen, Still und Bedeutung, Athenäum-Verlag, Frankfurt/M.
- Pogorelec, B., 1980: Teorija besedila in pomenska skladijska, referat, zborovanje slavistov, Nova Gorica, 1980.
- Sgall, P., Hajičová, E., Benešová, 1973: Topic, Fokus and Generative Semantics, Scriptor Verlag GmbH, Kronberg
Verlag.
- Stockwell, R.P., Schachter, P., Partee, B.H., 1973: The Major Syntactic Structures of English, Holt, Rinehart and Win-
ston, Inc., New York.
- Šaumjan, S., 1971: Structurale Linguistic, Wilhelm Fink Verlag, München, 1971.
- Tomič, O. M., 1978: Generative Syntax in Theory and Practice, Univerzitet »Kiril i Metodij«, Skopje.
- Toporišič, J., 1976: Stilistika skladijskih pojavov, Slavistična revija, l. 24, š. 1, Založba Obzorja Maribor.
- Toporišič, J., 1976: Upovedovanje, v: Slovenska slovnica, Založba Obzorja Maribor, s. 422–437.
- Toporišič, J., 1979/80: Še k teoriji besednih vrst, posebno predikativa, JiS, l. XXV, š. 7–8, s. 201–206.
- Toporišič, J., 1980: Teorija besedotvornega algoritma, SRL, l. 28, š. 2, s. 141–151.

Literarnozgodovinski problemi, gradivo, komentarji

» ČRNI ZAMOREC « V PREŠERNOVI BALADI O LEPI VIDI

(Izvor, uresničitev in pomen motiva)

Znano je, da je slovenski pesnik France Prešeren v tretjem zvezku *Kranjske čbelice* (1832) objavil
skupino pesmi pod skupnim naslovom *Balade ino pesmi med kranjskim ljudstvom pete*. V opombi je
bilo navedeno, da so besedila od »2. – 9. iz Gosp. Smoletoviga zbera (predelane kolikor se je treba
zdelo).¹

¹ Prim. objavo in opombe k tekstu v *Zbranem delu* Franceta Prešerna, ki je izšlo v redakciji Janka Kosa v Ljubljani
1966. leta (II, str. 131–34 in 313–15). Vsi citati so iz te izdaje.

Pod številko 2 je bila objavljena pesem *Od lepe Vide*, ki tematično in morfološko spada v vrsto številčno bogatih in pomensko zanimivih uresničitev prastarega motiva o ugrabljeni ženi-materi.² Literarnozgodovinske raziskave so v zvezi s tem tekstom ugotovile, da njegova matica sicer pripada folklornemu izročilu, da pa je Prešernova predelava v strukturalnem pogledu toliko inovativna, da jo je mogoče imeti tudi za izvirno ubeseditve slovenskega romantičnega pesnika.³ Povzročitelj badlnega dogajanja se v tekstu omenja trikrat, prvič v takile zvezi:

Črn zamor'c po sivem morji pride,
barkô ustavi, praša lepe Vide ...

V nadaljevanju zvemo, da je prišlec pravzaprav odposlanec španske kraljice, ki je zadolžen za to, da Vido kot dojiljo in otroško negovalko pripelje na dvor (kaj ti pravim, pote, Vida zala, / je kraljica španska me poslala, /ji dojiti mladega kraljiča, / sinka njen'ga mlad'ga cesariča. / Ga dojila boš ino zibála, /péstvala mu post'ljo postiljala, / da zaspí, mu pesmi lepe pela, /huj'ga dela tam ne boš imela). Lik, o katerem govori pesnik in ki sam izreka vabilo lepi Vidi, je v Prešernovi pesmi in v večini inačic v ljudskih besedilih označen kot »črni zamorec«. Gre torej za poseben in trdoživ motiv, ki je skupno mesto ustrezne tematike in morfološke strukture, o katerega izviru, uresničitvi in pomenu pa doslej v slovenski folkloristiki skoraj še ni bilo pisano. Naslednji prispevek si zato zastavlja prav ta problem kot svojo raziskovalno nalogo.

Prešernov »črni zamorec« je sintagma, ki se dominantno pojavlja v slovenski folklorni tradiciji o motivu lepe Vide. V znanih zapisih ga najdemo v oblikah: *čáran zamurc*, *en čeren zamorec*, *zhemi samorz*, *črni zamurček*, le v inačici iz Hraš, ki jo je zapisal Fr. Marolt 1923. leta, se ta sklop spremeni v *gospód zamóršče*.⁴ Prva sestavina sintagme /črn/ za današnji jezikovni čut navidezno ni problem, kar pa ni mogoče trditi za leksem *zamorec*, ki je danes predvsem le ekvivalent za črnca. Pri sodobnem branju, ki ne pozna semantičnih in zgodovinskih konotacij, je omenjena sintagma tавтоloška (črni črnc). Etimološka razstava besede *zamorec* ponuja pravičen pomen; gre za človeka, ki živi za morjem. Pregled jezikovnega gradiva, ki ga prinaša Pleteršnikov slovar, je v tem smislu dovolj informativen, ker odkriva tudi vsebinske premike od prvobitnega pojma. Leksikolog pozna naslednje zglede, ki so zanimivi za naše vprašanje: *zamorje* – *die Gegend hinter dem Meere*; *zamorec* – *der Mohr*; *zamorski* – *überseeisch* (z izvedenkami, kakor so: *zamorsko blago* – *Colonialwaren*, *zamorska trgovina* – *überseeischer Handel*, *zamorska dežela* – *das Mohrenland*); *zamorsčina* – *Colonialwaren*.⁵ Konkreten zemljepisni areal, v katerem je obravnavana slovenska beseda nastajala in se uporabljala, to »zamorje« seveda omejuje zgolj na mediteransko področje, kar pomeni, predvsem na Afriko in njene (temnopolte) prebivalce. S tem pa se je obravnavano vprašanje spet vrnilo k tавтоlogiji *črni črnc*, pri kateri se je problem najprej odprl, v analizi pomenske vrednosti leksema pa tudi ponovno – zaprl.

Iz začaranega risa, v katerem se je znašla tematizacija vprašanja, se kažejo neke poti v primerjavi slovenske sintagme s tematično podobnimi teksti v drugih jezikih. V albanski inačici je junakinja balade odpeljana na Turško (*muar e valle ndy Turkii*), njen ugrabitelj pa je imenovan »turški pes«. V kalabrijski inačici je zemljepisni in afektivni okvir isti (*e lu Turcu l'imbarcau in li Turchi canij*), v dveh od sicilskih inačic pa je prizorišče severnoafriški Tunis, iz katerega so pripluli mornarji kot sluge »hudega psa« (v marsalski inačici stoji zapisano: *Sta nova jiu 'nsina 'n Tunisi, / unni chiddu malucani/ arman setti galeri ...*).⁶ Take in podobne navedbe kažejo na maloazijsko in severnoazijsko področje, kjer so prebivalci zares temnopolti (črni), gre pa konkretno za Arabce. Le-teh je bilo dovolj v turški vojski (v njej so bili tudi pravi črnci), ki jo je Evropa v mnogih stoletjih imela priložnost temeljito spoznati, v Tunisu pa je celo večina prebivalcev arabska. Slovenski leksem *zamorec* lahko pomeni kateragakoli prebivalca, ki živi na drugi strani (če je izhodišče jugovzhodna Evropa) Sredozemskega morja. Prešernova balada o lepi Vidi je zaradi španskega prizorišča I. Grafenauerja privedla do premise, da gre za pripadnika Mavrov,⁷ kar ima od srednjega veka dalje dvojen pomen. Najprej je to naziv za ljudi, ki priznavajo islam, v ožjem pomenu pa gre za etnično skupino, ki je nastala kot mešanica antičnih Mavrov s Kartažani, Rimljani, Vandali in Arabci. Ta (mavrska) etnična mešanica se

² O tem vprašanju je napisal monografijo Ivan Grafenauer: *Lepa Vida, Študija o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o lepi Vidi*. AZU, Ljubljana 1943, 399 str.

³ Prim. Jože Pogačnik: *Prešernova Pesem od lepe Vide, Jezik in slovstvo* VII (1962), str. 135–40 in 170–74.

⁴ Navaja I. Grafenauer, o. d., str. 61, 63, 64, 66, 70, 81, 87, 88 in 91.

⁵ M. Pleteršnik: *Slovensko – nemški slovar*, II. del (P–Ž), str. 854.

⁶ I. Grafenauer, o. d., str. 47, 49, 50, 51, 52 in 54.

⁷ N. d., str. 126–27.

je od VIII. stoletja iz severozahodne Afrike začela širiti tudi na jug Pirinejskega polotoka in je v predelih južne Evrope celo pobudila poseben mavrsko-španski umetnostni stil (najbolj značilna zgloda sta Alhambra v Granadi in Alcázar v Sevilli). Grafenauerjeva teza ima seveda veliko kulturnozgodovinsko težo za Španijo in Sicilijo, vendar je vprašanje, koliko so predniki današnjih Slovencev lahko vse omenjeno doživljali kot svoj eksistencialni problem. Srečanje s temnopoltimi ljudmi je bilo prej mogoče v turških vojskah in tudi v križarskih pohodih.⁸ To pa vso problematiko usmerja bolj na neko drugo geografsko področje, ki ga je mogoče prepoznati v folklornih inačicah srbskega in hrvaškega jezikovnega izraza. V tem gradivu najdemo tudi takele stihe:

Da je kome stati te vidjeti
kad udari junak na junaka:
cni Arap na Kraljića Marka . . .

Stihi so iz pesmi *Marko kraljević i Arapin*, v njih pa je slovenski črni zamorec substituiran z ekvivalentom *cni Arap (in)*.⁹ Ta substitucija se lahko glasi tudi *Arap prekomorac* (v pesmi *Marko kraljević ukida svadbarinu*) ali *ljuta Arapija* (v pesmi *Marko kraljević i Mina od Kostura*), kar ustreza etimologiji slovenskega leksema *zamorec* in sicilijanski predstavi o »hudem« sovražniku.

Zveza narodov jugovzhodne Evrope z arabskim svetom je bila mogoča na treh področjih, ki jih predstavljajo Bizanc, Španija (predvsem kordobski kalifat) in fatimidski Egipt.¹⁰ Te zveze so bile praviloma manj trgovske, bolj pa vojaške, kar velja zlasti za bizantsko državo in za egiptovske odrede, manj pa za mavrsko-špansko področje, na katerem je bila dosežena akulturacija obeh sestavin. Bizantska izkušnja in izkušnja Slovanov z arabskim življenjem so bile v načelu negativne; Arabci se pojavljajo kot vojaki, ki žele teritorij, kot trgovci, ki kupujejo sužnje, in kot plenilci, ki ne spoštujejo ničesar. Takšna predstava, ki jo neizpodbitno potrjuje psihološko-zgodovinska recepcija v ustnem izročilu srbskega in hrvaškega jezikovnega izraza, pa hkrati omogoča natančno razlago, zakaj sta slovenski *zamorec* in srbsko-hrvaški *Arapin* črna. Problem namreč še zdaleč ni samo problem kože (temnopolč človek, črnc), temveč ima mnoge in drugačne konotacije, ki so povezane z realno zgodovinsko izkušnjo ustreznih narodov.

»Črni zamorec« iz Prešernove balade zelo hitro vzpostavi zvezo z Vido iz treh razlogov. Prvi razlog je njuno poznanstvo, ki je starejše od srečanja v baladi. V nekaterih drugih inačicah je prišlec trgovec, zato bi bila možnost, da si je prodajalec zapomnil svojo stranko. Ta možnost pa takoj odpade, če pazljivo beremo tekst; v njem je jasno povedano, da zamorec iz lastne izkušnje ve, kakšna je bila Vida »prve leta«, hkrati pa postane jasno, da je njegova pot čez morje ukaz španske kraljice, ki želi prav Vido imeti za dojljo in pestrno svojega otroka. Vida je torej na španskem dvoru že znana, potovanje je planirano zaradi nje in ona sama natančno ve, kam naj bi šla, zaradi česar tudi prostovoljno stopi na ladjo. Rešitev tega vprašanja nudi inačica iz Gorenjske, v kateri je obravnavano vprašanje formulirano takole: »Mlada Vida, kako je to, /da nisi več tako lepa, /kakor si bila prva leta, /kadar si bila pri meni za dekle?«¹¹ Iz zadnjega stiha izhaja, da je bila Vida v nekem prejšnjem času dvorska služabnica v Španiji, kar pojasnjuje tako zamorčeve besede kot njeno naglo odločitev v Prešernovi baladi.

Prišlec obvlada tudi, to je drugi razlog za stik, leporečje; on razume tehniko govorjenja, ki v ustreznih situaciji pride v poštev. Balada se prav z njegovimi besedami povzpne do najlepše metafore (Če doma jim dobro ni, žerjavi se čez morje vzdignejo . . .), ki hkrati, in to je tretji razlog, problematizira tudi Vidino življenjsko muko (star mož in bolno dete). Vse trije je »črni zamorec« večje izkoristil in s tem brez večjih težav povzročil Vidino odločitev, da zapusti dom in se napoti v obljubljeni čudežni deželo. Ta korak pa se razkrije kot usoden; Vida v novem okolju namesto eksistencialnega sklada doživlja razkol, ki je toliko bolj tragičen, ker je dokončen. Vrnitev v preteklost (regresija v dom) ni mogoča, čeprav je hrepenenje in etična zavest zahtevata, ostaja le spoznanje, da je uresničitev nekdanjega sna povod za življenjsko krizo, ki je trajna.

⁸ Od etnika *Maver* je nastal tudi nemški pojem *der Mohr*. Za realen zgodovinski spomin pa govori podoba Turkov v albanskih inačicah in Tunis v sicilskih; ljudski ustvarjalec je vedno ubesedoval tisto, kar je bilo del njegove eksistencialne izkušnje.

⁹ O kompleksni problematiki, ki jo predstavlja ta téma, je napisal monografijo Rade Božović: *Arapi u usmenoj narodnoj pesmi na srpskohrvatskom jeziku području*, Beograd 1977, 240+ (III) str.

¹⁰ Te možnosti so podrobno obdelane v knjigi R. Božovića (str. 171–88); tu je navedena tudi obilna literatura o vseh treh arabskih središčih.

¹¹ Navaja I. Grafenauer, n. d. str. 81 (zadnji stih podčrtal J. P.).

Vida se je sicer za korak, ki ga nato obžaluje, sama odločila, vendar je na njeno odločitev vplival »črni zamorec«, ki se je pojavil prav v trenutku, ko se je zdelo, da je njena muka brezizhodna. Vloga prišleca v tem dogodku je torej velikanska; on je nekakšen zvodnik, ki odloči v usodnem obratu, ta obrat pa se razkrije kot napaka, celo več, kot nekaj, kar ni v skladu z eksistencialnim in etičnim bistvom človeka. »Črni zamorec« je torej sila destrukcije, mefistofelski prepredenec in odposlanec teme; objektivna posledica njegovega dejanja sta zlo in tragičnost. V tej tematični plasti pa tiči odgovor, zakaj je slovenski zamorec (ali srbsko-hrvaški Arabec) črn.

Semantični element črn je v znanih inačicah pesmi o lepi Vidi najbolj odporen, saj se je zadržal skozi vse premene, ki so prvotno idejno-zasnovno balade spremenile v njeno nasprotje (od ugrabitve zveste žene-matere do prostovoljnega odhoda nezveste žene-matere). Ta odpornost ni naključna; očitno so jo vzdrževale zelo različne sile, ki pa so bile vendarle podrejene viziji zamorca kot nosilca zla. Ukrajinski pridevnik črn je bil že od skupne slovanske mitološke osnove vedno opoziten elementu svetlobe in belega. V ljudski pesmi je vedno določen s takim idejno-afektivnim kontekstom. V baladi *Gospod Baroda* je črna barva ran napotek slugi, da pripravi grob, v *Mladi Bredi* po njenem samomoru junakinja leži »v krvi črni«. *Graščakov vrtnar* povezuje smrt s črnimi tlemi (zemljo), v *Rošlinu in Vrijanku* je tragičen izid najavljen že s črno goro.

Opozicija s črnim je izrazita tudi v razlagalnih (aitioloških) pripovedkah; v *Kaznovani skopolji* se skopost kaznuje s tem, da cvetoče grajsko imetje zalije črno jezero. V teh zgledih, ki bi jih mogli naštevati dalje, se leksem črn pojavlja v zvezi s smrtjo ali s pojavi, ki so v temeljnem nasprotju s splošno priznano človeško in etično imanentnostjo. Očitno gre beseda o nekih konotacijah pojma, ki so arheipske, in izvirajo še iz prastarih mitoloških osnov; najbolj vidno znamenje je afektivna atmosfera, ki se drži pojma »črni vran« od ljudskega verovanja do Murnove razpoloženijske pesmi *Pa ne pojdem prek poljan*... Na srbskem in hrvaškem jezikovnem področju je takšnega še ohranjenega gradiva v izobilju,¹² vendar posameznih zgledov tu ne kaže navajati. Sklep, ki se ob povedanem kar sam vsiljuje, je v tem, da se je iz prvobitnega predsodka o črni barvi, ki da prinaša nesrečo, izoblikovalo trdno prepričanje, ki je dobilo absolutno veljavo.

Vprašanje Arabca ali arabskega črnca v Prešernovi baladi pa s tem še vedno ni rešeno. Ta lik v literaturah zahodnoevropskega kroga namreč ni nujno vedno črn in negativen. Francoska *La chanson de Roland* ima v spevu *La bataille* opis črnega Arabca (Saracena), ki je gledan iz resničnosti (zločinski, pokvarjen, pogan ali hraber in pogumen), pesnik pa na njem posebej zapaža, da je »črn kot raztopljena smola« (*fissi est neirs cume peiz ki est demise*).¹³ V epu *Orlando furioso* italijanskega pesnika L. Ariosta je isti lik (Maver iz Mavritanije) bele polti in zlatolas, ostal pa je musliman, ki se klanja mesecu.¹⁴ V obeh primerih, pri Ariostu celo izrazito, je arabski predstavnik predstavljen s simpatijo, na srbohrvaškem jezikovnem področju in med Slovenci pa je praviloma negativen lik.

Razlog za tako pravilnost leži v spoznanju, da v ustnem izročilu mitično nikoli ne obstaja brez realnega. To realno pa v tradiciji slovenskega in srbsko-hrvaškega jezikovnega izraza ni utemeljeno le v etični percepciji, ki bi bila sama po sebi lahko nevtralna, temveč predvsem v zgodovinski izkušnji, ki je bila dosledno negativna. Mitološko verovanje (črna barva je simbol nekega zla) se je najprej po-

¹² R. Božović, n. d., str. 120–27 in tam navedena literatura o problemu.

¹³ Ves ta opis v sodobni francoščini slove takole (CXIII, 1472–76):

Il est plein de vices et de grands crimes;
il ne croit pas en Dieu, le fils de sainte Marie;
il est noir comme poix fondue.
Il aime plus la trahison et le meurtre
qu'il ne ferait tout l'or de Galice...

Prevod je po izdaji *La chanson de Roland*, ki jo je za Bibliothèque Bordas pripravil Gérard Moignet (Pariz 1969, str. 123).

¹⁴ V izvirniku se nekaj stihov tega opisa glasi takole (XVIII, 1740/4–9):

Medoro avea la guancia colorita
e bianca e grata ne la età novella;
e fra la gente a quella impresa uscita
non era faccia più gioconda e bella:
occhi avea neri, e chioma crespa d'oro:
angel pareva di quei del sommo coro.

Besedilo je vzeto iz izdaje *Orlando furioso*. Volume secondo (Canti XV–XXIV), Milano 1955 (tekst je pripravil Dino Provenzal).

vezalo z antropološkim znanjem (temnopolt človek), oboje pa je delovalo v kontekstu zgodovinskih dogodkov, ki so se skladali z mitološko predpostavko. Lik »črnega zamorca« ali »črnega Arabca« je bil s stališča zgodovine napadalec, plenilec in ugrabitelj, s tem pa so bile dane osnove, na katerih se je potencialno mogoč nevtralen (antropološki) pomen pridevka »črn« spremenil v semantično sestavino z velikim afektivnim in negativnim nabojem. Lik Arabca (= zamorca) je bil doživet kot lik nasilnika; pridevnik »črn« je zato rezultat tako poprejšnje notranje evolucije v epski tradiciji kot neposrednega zgodovinskega spomina.¹⁵

Sintagma »črni zamorec«, ki je bila v dosedanjih raziskavah komaj opažena, nikoli pa še predmet razčlemb, se je razkrila kot kulturnozgodovinska, idejno in estetsko nad vse pomenljiva sestavina Prešernove balade. Njene konotacije so večplastne, z diahronega stališča pa predstavljajo nekajstoletno tradicijo v pojmovanju ene od arhetipskih tem slovenskega ljudskega izročila. Po Prešernu, in sicer od druge polovice XIX. stoletja naprej, je omenjena sintagma izginila iz nadaljnjih obdelav teme o lepi Vidi, ostala pa je njena afektivna vsebina. Nekdanji črni zamorec se je praviloma prelevil v zvodnika, zanimivo pa je, da je le-ta vedno podan v istih (negativnih) idejno-afektivnih okvirih, ki so v tradiciji veljali za človeka arabskega izvira. Mitična osnova se je s tem popolnoma izgubila, ostala pa je etična vsebina, ki se je od konkretnosti dogodka iz preteklosti, razširila na splošni problem zla v medčloveških odnosih in se s tem ujela v senzibilnost sodobnega človeka.

Jože Pogačnik
Filozofska fakulteta v Novem Sadu

ŽUPANČIČ KOT PREVAJALEC

Župančičevo prevajalstvo sega na področja poezije, drame in proze. Na področju poezije je že zgodaj poslovenil moravsko narodno »Zabučale gore« in nekaj socialno in nacionalno upornih Bezručevih pesmi. V času okrog prve svetovne vojne je objavil dva speva iz Dantejeve »Božanske komedije«, in sicer iz »Pekla«, iz tistega časa izvirajo tudi njegove slovenitve starega kitajskega lirika Li Tai Poja. V trideseta leta seže Župančičevo zanimanje za Villona in njegovo balado o obsojenih na smrt, predvsem pa za Puškina, saj je tedaj poslovenil nekaj njegovih lirskih pesmi in »Pravljico o carju Saltanu«, leto dni pred svojo smrtjo pa jim je dodal še prevod »Bronastega jezdeca«. Kmalu po osvoboditvi je za antologijo makedonske poezije, ki jo je pripravljala prof. Petrè, prispeval prevode devetih ljudskih in umetnih pesmi, pri antologiji Goethejeve poezije, ki je izšla že po Župančičevi smrti, je sodeloval s prav tako devetimi prevodi balad in lirskih pesmi, medtem ko je slovenitev vseh Prešernovih nemških pesmi, ki jim je intenzivno posvetil zadnje mesece svojega življenja, štel za svoj osebni moralno kulturni dolg do nedosegljivega in oboževanega Vrbnjana.

Že v Župančičeva visokošolska leta na prelomu stoletij, ki so hkrati tudi leta njegove revščine in pomanjkanja v tujini, spadajo njegovi prvi prevodi za potrebe Deželnega gledališča in Glasbene matice v Ljubljani: poslovenil je pet opernih libretov in Vrchlickega pesnitev »Sveta Ljudmila« za Dvořákov oratorij. Tedaj in nekoliko pozneje, ko je še vedno bival v tujini, je tudi veliko prevajal besedila za samospeve raznim slovenskim skladateljem, tako na primer Koljčova in Bierbauma svojemu prijatelju Antonu Lajovcu. Usluge te vrste je moral izkazovati tudi v času med vojnama, ko je bil dramaturg in zatem upravnik Narodnega gledališča v Ljubljani; tudi tedaj je poslovenil librete za nekaj oper, tako za Bizetovo »Carmen«, in sicer skupaj z dirigentom Štritofom; iz začetka tridesetih let datira tudi njegov prevod pretresljivih Rückertovih »Žalnih spevov mrtvi deci« za Mahlerjevo skladbo.

Kar zadeva gledališče, je bilo Župančičevo prevajalsko delo namenjeno seveda predvsem Drami. Že zgodaj se je odločil dati Slovincem glavna Shakespearova dela. Najprej je poslovenil »Sen kresne

¹⁵ O mitoloških problemih, ki so relevantni za ljudsko izročilo, je s stališča tipologije pisal predvsem ruski znanstvenik Boris Putilov. Gre za dve njegovi deli: *Slavjanskaja istoričeskaja balada*, Moskva – Leningrad 1965 in *Ruskij i južno – slavjanskij geroičeskij epos*, Moskva 1971.